

Samenval grondslagen voor aangifte en jaarrekening kleine ondernemingen

Bart Kamp

SAMENVATTING Vanaf boekjaar 2007 kunnen kleine ondernemingen er voor kiezen om hun jaarrekening te baseren op de fiscale waarderingsgrondslagen. Het doel van deze faciliteit is om de administratieve lastendruk te verminderen. De jaarcijfers hoeven nu niet meer zowel aan Titel 9 BW2 als aan goed koopmansgebruik getoetst te worden. In de praktijk blijken de cijfers veelal 'commercieel' en fiscaal al aan elkaar gelijk te zijn. Daarmee zal in veel gevallen het effect op het inzicht in vermogen en resultaat beperkt zijn. Doordat goed koopmansgebruik zich relatief zelfstandig heeft ontwikkeld ten opzichte van de jaarverslaggevinggrondslagen, is er echter een aantal punten dat nadere aandacht vergt bij de praktische toepassing van de fiscale waarderingsgrondslagen in de jaarrekening.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Het artikel beschrijft de praktische voordelen van de wetswijziging, maar signaleert ook enige aandachtspunten.

1 Inleiding

Met de aanpassing van Titel 9 BW2 op grond van wetsvoorstel 31136 wordt voor kleine rechtspersonen de optionele faciliteit geboden om vanaf boekjaar 2007 de jaarrekening te baseren op de fiscale grondslagen (Stb. 2008, 217). Deze wetswijziging past in de algemene doelstelling van administratieve lastenverlichting voor ondernemingen. Dit artikel bevat een bespreking en een kritische analyse van de nieuwe wet. In paragraaf 2 en 3 zal de wetswijziging worden besproken. In paragraaf 4 komt aan de orde in hoeverre deze faciliteit aantrekkelijk is voor ondernemingen en in hoeverre administratieve lastenverlichting te verwachten is. In de paragrafen 5 tot en met 7 worden enige praktische complicaties besproken, en in paragraaf 8 en 9 de mogelijke gevolgen voor kapitaalbescherming. Een aantal aspecten is al onderkend door het Nederlandse Taxonomie Project (NTP), en beschreven in een Gebruikershandleiding (NTP, 2008).

Vanuit internationaal perspectief lijkt deze faciliteit niet vreemd. Sterker nog, samen met het Verenigd Koninkrijk is

Nederland een van de weinige landen waar er een uitdrukkelijk verschil is tussen de fiscale grondslagen en de grondslagen voor de jaarrekening. In de meeste landen is er een sterke koppeling tussen de fiscale grondslagen voor de winstbepaling en de jaarrekening (Massgeblichkeit) (Klaassen, Hoogendoorn en Vergoossen, 2008). Juist dit verband met de fiscaliteit was bijvoorbeeld de reden, bij de EU-verordening die IFRS voorschrijft voor beursgenoteerde ondernemingen, IFRS niet ook voor te schrijven voor de eenvoudige jaarrekening, om daarmee strijdigheden met de fiscaliteit te voorkomen. In Duitsland stelt meer dan 90 procent van de GmbH's een 'Einheitsbilanz' op: een balans die zowel voor fiscale doeleinden als voor deponering wordt gebruikt (De Bont, 1997).

2 Inpassing in Titel 9 BW2

De faciliteit is op een elegante en bondige wijze in Titel 9 BW2 ingepast. In artikel 2:396 BW, dat handelt over de vrijstellingen voor kleine rechtspersonen, wordt een nieuw lid 6 toegevoegd dat luidt: 'In afwijking van afdeling 6 van deze titel komen voor de waardering van activa en passiva en voor de bepaling van het resultaat ook in aanmerking de grondslagen voor de bepaling van de belastbare winst, bedoeld in hoofdstuk II van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969. Indien de rechtspersoon deze grondslagen toepast, maakt zij' daarvan melding in de toelichting. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld omtrent het gebruik van deze grondslagen en de toelichting die daarbij gegeven wordt.' De overige voorgestelde wijzigingen betreffen uitsluitend het henummeren van de overige leden van artikel 2:396 BW en verwijzingen naar deze leden. De wetgever heeft overwogen om in Afdeling 6 alle afwijkende fiscale waarderingsgrondslagen afzonderlijk te benoemen en toe te staan, maar terecht is vastgesteld dat dit een veel omslachtigere wettekst zou opleveren, die bovendien veel meer vatbaar is voor onvolledigheden en veroudering.

Hoewel de koppeling tussen fiscale en commerciële winst-

bepaling niet uitzonderlijk is, is het nadrukkelijk aanwijzen van de fiscale grondslag als norm voor de jaarrekening wel enigszins bijzonder. In landen waar zo'n koppeling traditioneel al bestaat, hebben de voorschriften voor de winstbepaling een gezamenlijke ontwikkeling doorgemaakt. Er moet dan steeds een balans gevonden worden tussen het bedrijfseconomische inzicht dat de jaarrekening moet bieden, en de draagkrachtbepaling of fiscale prikkels die met de fiscale winstbepaling wordt beoogd. In Nederland hebben beide stelsels zich echter relatief onafhankelijk van elkaar ontwikkeld, en zouden op grond van deze verschillen in doelstelling gedivergeerd kunnen zijn. Op voorhand zou dus te verwachten zijn dat een plotselinge overschakeling naar 'pure' fiscale grondslagen grote gevolgen kan hebben voor de jaarrekening.

Omdat de Nederlandse jaarrekeningwetgeving voor kleine rechtspersonen nog steeds gebonden is aan de Vierde EEG-Richtlijn, zullen ook de fiscale grondslagen binnen die Richtlijn moeten passen. De wetgever heeft de Wet vennootschapsbelasting hieraan getoetst naar de stand per november 2005 en concludeert dat er geen problemen zijn op dit gebied. De fiscaal willekeurige afschrijving is mogelijk op basis van de artikelen 35, eerste lid, onder d, en 39, eerste lid, onder e van de Vierde Richtlijn. De fiscale wetwijziging Werken aan winst, die per 2007 is ingegaan, is niet meegenomen in deze toetsing. Met name de beperking in de afschrijving van vastgoed gekoppeld aan de WOZ-waarde zou mogelijk een probleem kunnen opleveren. Bij het bereiken van de bodemwaarde is verdere afschrijving fiscaal niet toegestaan, ook al zou het pand technisch blijven slijten. Het aldus niet-afschrijven van gebouwen lijkt in strijd met artikel 35 lid 1 onder b van de Vierde EEG-Richtlijn. In ieder geval zal de fiscale wetgeving in de toekomst meer rekening moeten houden met de Europese regelgeving voor de jaarrekening. Immers, voor kleine ondernemingen werkt de fiscaliteit door in de jaarrekening terwijl op de jaarrekening ook Titel 9 BW² van toepassing is.

De fiscale beperkingen in afschrijving zoals die vanaf 2007 gelden vormen tevens een nieuwe bron van belastinglatenties. Ongeacht een fiscaal maximum aan afschrijvingskosten dient immers volgens Titel 9 BW² stelselmatig te worden afgeschreven over de verwachte economische levensduur. Door de jaarrekening te baseren op de fiscale grondslagen kunnen kleine ondernemingen deze belastinglatenties vermijden.

Sinds 2004 brengt de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) een aparte bundel uit, bedoeld voor kleine rechtspersonen (Rjk-bundel). In 2006 besloot de RJ deze bundel niet te actualiseren in het licht van de onderhavige wetwijziging. Immers, bij een massale toepassing van fiscale grondslagen lijkt deze bundel geen bestaansrecht meer te hebben. In 2007 besloot de RJ echter deze bundel toch weer uit te

brengen. Ten eerste blijft deze bundel relevant voor de kleine rechtspersonen die er voor kiezen om de grondslagen van Afdeling 6 van Titel 9 BW² te volgen. Daarbij moet bedacht worden dat de populatie van kleine rechtspersonen ten opzichte van de (middel)grote rechtspersonen erg groot is. Al zou maar één procent van de kleine vennootschappen nog de grondslagen van Titel 9 toepassen, dan nog zou dit in aantallen te vergelijken zijn met het aantal (middel)grote ondernemingen².

Ten tweede behandelt de Rjk-bundel meer dan alleen waarderingsgrondslagen. Fiscale grondslagen bepalen bijvoorbeeld niet hoe het onderscheid moet worden gemaakt tussen vaste en vlottende activa en in welke omstandigheden posten gesaldeerd gepresenteerd mogen worden. Ook geeft de Rjk-bundel richtlijnen over de toelichting. Vaak zijn dat kleine aanvullingen op de wettelijk voorgeschreven toelichtingen, maar soms betreft het in het geheel niet-wettelijk geregelde onderwerpen, zoals de toelichting over verbonden partijen.

De betekenis van de toelichtingvereisten in de Rjk-bundel dient echter wel enigszins genuanceerd te worden. De Rjk-bundel richt zich nadrukkelijk op de opgemaakte jaarrekening, ook wel inrichtingsjaarrekening genoemd. Op grond van de vrijstellingen van artikel 2:396 BW zullen wettelijk niet-verplichte toelichtingen vaak niet worden opgenomen in de deponeringsjaarrekening. Daarmee is de verspreiding van aanvullende toelichtingen doorgaans beperkt tot de meestal kleine kring van aandeelhouders.

Maar dat de gebruikershandleiding van het NTP nadrukkelijk stelt dat de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving voor kleine rechtspersonen niet van toepassing zijn indien de fiscale waarderingsgrondslagen worden gevolgd, lijkt toch wat kort door de bocht.

3 Toetsing aan de groottecriteria

Een schoonheidsfoutje in de formulering van de wet is dat voor de toetsing aan de groottecriteria in lid 1 van artikel 2:396 BW een cirkelredenering ontstaat wanneer men deze toetsing wil baseren op de fiscale grondslagen. Immers, men komt pas toe aan het nieuwe lid 6 waarin de fiscale grondslagen zijn toegestaan indien men eerst in lid 1 heeft vastgesteld dat het om een kleine vennootschap gaat. En volgens de systematiek van dit artikel zijn dan nog slechts de grondslagen van Afdeling 6 van Titel 9 BW² van toepassing. De Memorie van Toelichting verduidelijkt echter dat het toegestaan is om voor die toetsing uit te gaan van de fiscale grondslagen. Dit geldt dan ook voor ondernemingen die (nog) rapporteren volgens het (middel)grote regime: wanneer deze in omvang afnemen en daarmee binnen de grenzen van artikel 2:396 BW komen, mag naar het kleine regime worden overgegaan zodra op basis van de fiscale grondslagen men aan de grenzen van artikel 2:396 BW voldoet.

Het mogen toetsen aan de fiscale grondslagen lijkt meer van belang vanwege de administratieve eenvoud dan dat een structurele verschuiving van de grenzen beoogd wordt. De toets richt zich op totaal van de activa gewaardeerd op basis van kostprijs, de omzet, en het aantal werknemers. Het aantal werknemers is onafhankelijk van de waarderingsgrondslagen, en dus in dit kader verder niet relevant. De omvang van de omzet lijkt weinig verschilpunten op te leveren. Bij bouwondernemingen kan tot nu toe de verwerking van onderhanden werk in opdracht van derden leiden tot een andere periodoerekening van de omzet. Vanaf 2007 sluit de fiscale wetgeving juist meer aan op de commerciële verwerking volgens de Percentage of Completion-methode. Dit verschilpunt zal dus juist in belang afnemen. Wel kan er een verschil in definitie zijn van omzet. In de laatste jaren zijn de RJ-richtlijnen voor dienstverleners op dit punt aangescherpt met betrekking tot het onderscheid tussen totale ontvangsten van afnemers en provisies. Zo dienen bij agenten uitsluitend de provisieontvangsten als opbrengsten te worden verwerkt. De bedragen die de agent voor rekening van zijn principaal ontvangt en dient door te betalen, verhogen het eigen vermogen van de agent niet en vormen daarom geen opbrengsten (RJ 270.104). Deze richtlijn probeert vooral een te hoge omzetverantwoording in te dammen. In die zin werkt deze richtlijn dus juist mee in het 'klein houden' van een onderneming. Voor de vennootschapsbelasting speelt dit omzetbegrip geen wezenlijke rol, aangezien het slechts een presentatiekwestie betreft die de nettowinst niet beïnvloedt: indien ontvangsten van derden toch als omzet zouden worden gepresenteerd, staan daar navenant hogere kosten tegenover. Denkbaar is dat voor de omzetbelasting dit onderscheid wel relevant is, maar de nieuwe faciliteit gaat uitdrukkelijk uit van de grondslagen voor de vennootschapsbelasting. Een eventueel verschil in omzetdefinitie lijkt dus geen invloed te hebben op de toetsing aan de grenzen van artikel 2:396 BW.

Een verschil in uitkomst van de toets lijkt dus grotendeels te kunnen voortvloeien uit een andere waardering van de activa. Of een onderneming 'commercieel' tegen actuele waarde waardeert, is hierbij niet relevant, aangezien artikel 2:396 BW uitgaat van waardering tegen kostprijs. Een bekend wel relevant verschilpunt is de herinvesteringreserve, waarbij de boekwinst op een verkocht actief in mindering wordt gebracht op de boekwaarde van het vervangende actief. Strikt genomen is de boekwaarde van dat vervangende actief niet gelijk aan de verkrijgingsprijs, maar de Memorie van Toelichting geeft aan dat ook deze grondslag wordt beschouwd als een vorm van kostprijswaardering. Op dit punt zal de waardering van de activa dus iets lager kunnen uitvallen, maar een substantieel effect lijkt hier in zijn algemeenheid niet aan de orde.

Een ander punt van verschil in waardering van activa betreft de waardering van belangen in dochtermaatschappijen. Fiscaal worden deze gewaardeerd tegen kostprijs, terwijl in de jaarrekening deze belangen tegen nettovermogenswaarde worden gewaardeerd. Toch zal dit punt veelal niet tot een andere uitkomst van de toetsing leiden, aangezien ook bij toepassing van deze faciliteit lid 2 van artikel 2:396 BW van toepassing blijft, waarin wordt voorgeschreven dat de toetsing plaatsvindt op basis van de activa die in de consolidatie zouden moeten worden betrokken als de rechtspersoon een geconsolideerde jaarrekening zou moeten opmaken. Voor deze toetsing zijn dochtermaatschappijen dus ook bij toepassing van fiscale grondslagen 'transparant', en valt de kostprijswaardering van het aandelenbelang in dochtermaatschappijen weg tegen het netto-actief van deze dochtermaatschappijen.³

4 Behoeftte aan de faciliteit

De vraag is of bij kleine ondernemingen een 'dubbele boekhouding' wat betreft de waardering en resultaatbepaling vaak aan de orde is. Mijn indruk is dat met name kleine ondernemingen nu al trachten verschillen tussen fiscale cijfers en de jaarrekening te voorkomen voorzover de fiscale verwerking ook binnen Titel 9 BW2 past. Om dit nader in kaart te brengen is een (niet-wetenschappelijk onderbouwde) steekproef genomen van 100 willekeurig gekozen jaarrekeningen over 2005 van kleine ondernemingen uit diverse bedrijfstakken (bron: Company.info). Daaruit blijkt dat bij slechts achttien procent daarvan een latente belastingverplichting is opgenomen in de balans. Dit suggereert dus dat bij een ruime meerderheid van de kleine ondernemingen er geen tijdelijke verschillen zijn in de waardering in aangifte en jaarrekening. Indien een latente belastingverplichting is opgenomen, bedraagt die gemiddeld drie procent van het balanstotaal. Met een toen geldend belastingpercentage van circa 31,5 betekent dat grofweg dat de fiscale boekwaarde van activa (passiva) circa tien procent lager (hoger) was dan in de jaarrekening, afgezien van de vaak materiële verschillen in boekwaarde van deelnemingen waarvoor vanwege de deelnemingsvrijstelling een latentie niet aan de orde is. Voor slechts een klein deel van de kleine ondernemingen heeft deze faciliteit dus een materieel effect op het getoonde vermogen en resultaat.

Ter vergelijking zijn ook 100 willekeurig gekozen jaarrekeningen onderzocht van kleine vennootschappen die IFRS toepassen⁴. In deze steekproef zijn er 24 ondernemingen die latenties opnemen in de balans. Indien een latentie is opgenomen, bedraagt die gemiddeld vijf procent van het balanstotaal. Ook hier dus een ruime meerderheid die geen tijdelijke verschillen tussen commerciële en fiscale boekwaarde heeft. Deze uitkomst suggereert dat zelfs bij toepassing van IFRS de cijfers van kleine ondernemingen

commercieel en fiscaal niet veel van elkaar afwijken. Of anders gezegd, een jaarrekening van een kleine onderneming op basis van fiscale grondslagen wijkt veelal niet af van de cijfers volgens Titel 9 of zelfs IFRS.

Deze bevindingen sluiten aan bij de uitkomsten van een onderzoek dat BDO CampsObers in 2007 publiceerde⁵. Op grond van een enquête onder 408 ondernemers bleek dat bij slechts tien procent van de kleine ondernemingen de gekozen grondslagen voor de financiële verslaggeving substantieel afwijken van de fiscale grondslagen (bij de middelgrote en grote ondernemingen is dat 17 procent respectievelijk 22 procent).

Deze waarneming kan twee tegengestelde conclusies oproepen:

- als er nauwelijks verschil is tussen commerciële en fiscale boekwaarde voegt de wetswijziging weinig toe;
- als er nauwelijks verschil is, waarom zouden we dan beide stelsels nog naast elkaar handhaven?

De eerste conclusie is vanuit het perspectief van de gebruiker van de jaarrekening. Het inzicht in vermogen en resultaat lijkt nauwelijks beïnvloed te worden door gebruikmaking van deze faciliteit. De tweede conclusie is vanuit het perspectief van de onderneming. Weliswaar kunnen de uiteindelijke uitkomsten van beide rapportages vrijwel gelijk zijn, de totstandkoming volgt twee afzonderlijke stromen, met ieder eigen regelgeving en procedures. De aanleiding van de wetswijziging is juist het opheffen van deze ‘dubbele boekhouding’. Dat daarmee het uiteindelijke inzicht in de meeste gevallen niet verandert, illustreert dat deze administratieve lastenvermindering weinig ‘bijwerkingen’ heeft anders dan het vereenvoudigen van het opmaken van de jaarrekening.

In sommige gevallen zal juist bewust van de fiscale grondslagen worden afgeweken. Met name wanneer er behoefte is om het eigen vermogen hoger voor te stellen, kan gekozen worden voor het waarderen van activa tegen actuele waarde. Daarnaast kunnen verlieslijdende ondernemingen in het zicht van winstherstel het eigen vermogen hoger presenteren door voorwaartse verliescompensatie te activeren. Deze opties zijn niet mogelijk indien men de jaarrekening baseert op de fiscale grondslagen, en denkbaar is dus dat ondernemingen bewust van deze faciliteit afzien.

Kleine ondernemingen die nu opteren voor IFRS zullen op

grond van de wetswijziging hun keuze waarschijnlijk niet veranderen, aangezien de keuze voor IFRS niet gebaseerd zal zijn op de administratieve eenvoud daarvan.

5 Consolidatie en fiscale eenheid

De gelijkschakeling van fiscale en commerciële grondslagen voor juist kleine ondernemingen lijkt aantrekkelijk, omdat kleine ondernemingen zijn vrijgesteld van het opmaken van een geconsolideerde jaarrekening. De consolidatieproblematiek lijkt daarmee buiten beeld. De wetgever lijkt echter voorbij te zijn gegaan aan de fiscale consolidatie die plaatsvindt binnen een fiscale eenheid. Bij een fiscale eenheid doet de moedermaatschappij aangifte op basis van de fiscale positie van de fiscale eenheid als geheel. Dus eigenlijk ook een vorm van consolidatie. Indien er onderlinge leveringen zijn geweest tussen de vennootschappen binnen de fiscale eenheid dienen die geëlimineerd te worden. De aangifte is dus niet zonder meer een optelling van de cijfers van de afzonderlijke vennootschappen. Ook bij een fiscale eenheid dienen de afzonderlijke vennootschappen echter wel een jaarrekening op te stellen. Dat de jaarrekening dus ontleend kan worden aan dezelfde set van cijfers die gebruikt wordt voor de aangifte, gaat dus niet op voor fiscale eenheden. In feite moet dus fiscaal nog een extra slag gemaakt worden ten opzichte van de jaarrekening: naast het bijhouden van de financiële positie van iedere vennootschap moet ook nog geconsolideerd worden. Voor de jaarrekening zullen dus de cijfers wel te ontleen zijn aan het administratieve traject van de totstandkoming van de fiscale aangifte, maar niet aan de aangifte zelf. Afhankelijk van inrichting van de administratie en de boekhoudprogrammatuur kan dit een complicatie betekenen.

Overigens zij opgemerkt dat de wetswijziging niets verandert aan de noodzaak om de cijfers van kleine rechtspersonen die onderdeel zijn van een (middel)grote groep te herrekenen naar de grondslagen ten behoeve van de consolidatie. Volgens de moderne richtlijnen moet voor de consolidatie uitgegaan worden van de eerste boekwaarden die de moedermaatschappij bij het verkrijgen van belangen in groepsmaatschappijen heeft toegekend. Die boekwaarde is in het algemeen de actuele waarde op overnamedatum. De groepsmaatschappij zelf gaat echter in principe voort op de boekwaarden die ze zelf in haar eigen jaarrekening al had. *Push down accounting* waarbij de groepsmaatschappij haar balansposten eenmalig herwaardeert naar de actuele waarde per overnamedatum wordt door de Richtlijnen uitdrukkelijk verboden (RJ 216.249). In de praktijk komen incidentele herwaarderingen met dit doel wel voor, met name voor vastgoed. Daarmee kan men verschillen tussen de jaarrekening van de groepsmaatschappij en de consolidatiestaten enigszins beperken. Aangezien (incidentele) herwaarderingen echter fiscaal niet zijn toegestaan, is bij toepassing van de nieuwe faciliteit deze (partiële) *push down accounting* niet (meer) mogelijk.

Tabel 1 Frequentie en omvang van latenties bij kleine ondernemingen

Grondslagen	Voorkomen latente belastingen	Latentie als % van balanstotaal
Titel 9 BW2 (n = 100)	18%	3%
IFRS (n = 100)	24%	5%

De situatie dat bepaalde activa drie boekwaarden hebben (geconsolideerd, enkelvoudig en fiscaal) kan wel gereduceerd worden tot twee boekwaarden (geconsolideerd en enkelvoudig (= fiscaal)).

6 Vaststelling van jaarrekening en aanslag

Een aandachtspunt is de termijn waarbinnen de jaarrekening opgesteld en gedeponereerd moet worden. Indien de aanslag wordt vastgesteld op basis van een andere winst dan volgens de aangifte, geldt het aangepaste vermogen als uitgangspunt voor het volgende boekjaar. Als echter de jaarrekening inmiddels is vastgesteld op basis van de oorspronkelijke winst op basis van de aangifte, kan de jaarrekening niet meer aangepast worden. Tot nu toe kwamen dergelijke fiscale correcties tot uitdrukking in de jaarrekening van het volgende boekjaar, als onderdeel van de belastingkosten, of direct verwerkt in het eigen vermogen. De gebruikershandleiding van het NTP geeft hiervan twee cijfervoorbeelden. Indien de correctie geen gevolgen heeft voor de balanswaardering, bijvoorbeeld het niet-erkennen van bepaalde kosten als aftrekbaar, komt de naheffing tot uitdrukking in de belastingkosten in het volgende boekjaar. Dat is jaarrekeningtechnisch niet echt een probleem. Als echter de fiscus een boekwaarde van een actief of verplichting corrigeert, moet voor het nieuwe boekjaar de beginbalans daarop worden aangepast. Fiscaal wordt deze correctie echter in de aangifte van het desbetreffende jaar gemaakt. In het volgende boekjaar zorgt dit dus voor een (tijdelijk) verschil tussen jaarrekening en aangifte, tenzij het vaststellingsbesluit van de jaarrekening ongedaan wordt gemaakt en de jaarrekening opnieuw wordt opgemaakt. Of een vaststellingsbesluit ongedaan kan worden gemaakt is nog geen uitgemaakte zaak. Bovendien roept het allerlei bijkomende effecten op zoals het ook opnieuw moeten nemen van een dividendbesluit. Het ongedaan maken van een vaststellingsbesluit is dus niet een sinecure, en doet dus af aan de doelstelling van deze wetwijziging tot administratieve lastenverlichting.

Wil men dit probleem voorkomen, dan zal men de jaarrekening dus pas moeten vaststellen nadat de aangifte definitief is geworden⁶. Dan is er zekerheid dat de jaarrekening kan aansluiten op de fiscale cijfers. Doorgaans zal dit echter niet zijn gebeurd binnen de standaardperiode voor de opmaak van de jaarrekening van vijf maanden. In de praktijk zou dit op te lossen zijn door de algemene vergadering van aandeelhouders een verlenging met maximaal zes maanden te laten verlenen. Deze verlenging is volgens het principe van de wet alleen bedoeld voor bijzondere omstandigheden. Dat in de praktijk deze verlenging vaak ook zondermeer wordt gegeven – bijvoorbeeld omdat de accountant die de jaarrekening samenstelt dit pas in het najaar doet – rechtvaardigt nog niet om als wetgever mee te liften op dit oneigenlijk gebruik en

te veronderstellen dat dit ook mogelijk is in verband met een langere fiscale procedure.

Het is niet ongebruikelijk dat de fiscale aanslag Venootschapsbelasting zelfs pas na het verstrijken van de dertien maanden, die als uiterste termijn geldt voor de openbaarmaking van de jaarrekening, vastgesteld wordt. In dat geval dient de jaarrekening in niet-vastgestelde vorm openbaar gemaakt te worden. Voor gebruikers schept dit onduidelijkheid, omdat mogelijk niet duidelijk is dat het niet-vaststellen uitsluitend voortvloeit uit de nog lopende aangifte, in plaats van daadwerkelijke onzekerheden in of onenigheid over de cijfers. Een aanvullende toelichting omtrent de reden van het nog niet vaststellen kan deze onzekerheid opheffen. De gemiddelde termijn van openbaarmaking lijkt echter door deze faciliteit alleen maar langer te worden.

Voor aandeelhouders is de consequentie dat eventuele dividenduitkering uitgesteld moet worden tot na de vaststelling van de aangifte, ook al is er geen redelijke verwachting dat er fiscale correcties zullen plaatsvinden. Deze vertraging in dividend zou opgelost kunnen worden door meer gebruik te maken van het uitkeren van interim-dividend. Daar waar de statuten dat niet uitdrukkelijk toestaan, zal dat aangepast moeten worden.

7 Eén document?

Uit de Memorie van Toelichting en ook andere publicaties over dit onderwerp kan het misverstand ontstaan dat met deze aanpassing in de wetgeving er sprake is van één document dat zowel voor de fiscale aangifte als voor de opmaak van de jaarrekening kan worden gebruikt⁷. Dat is echter niet het geval:

- Ten eerste zal een onderneming niet zijn fiscale aangifte als jaarrekening willen deponeren: immers, vergeleken met de huidige praktijk wordt dan veel meer informatie, met name wat betreft de samenstelling van de winst, openbaar gemaakt.
- Ten tweede zal nog steeds toelichtende informatie moeten worden opgenomen in de jaarrekening die niet in de fiscale aangifte nodig is.
- Ten derde blijft voor kleine vennootschappen het onderscheid bestaan tussen de inrichtingsjaarrekening en de publicatiestukken. Een aantal specificaties die in de inrichtingsjaarrekening opgenomen moet worden, waaronder de winst-en-verliesrekening, mogen buiten de publicatiestukken blijven.
- Ten vierde gelden voor de aangifte andere termijnen dan voor de jaarrekening. Indien door de algemene vergadering van aandeelhouders uitstel wordt verleend, kan de deponeringstermijn voor de jaarrekening maximaal dertien maanden bedragen. De fiscale aangifte kan dus al ingediend worden voordat de jaarrekening opgemaakt is.

Er blijven dus ten minste drie documenten bestaan: de aangifte, de inrichtingsjaarrekening, en de publicatiejaarrekening. De aangifte en publicatiestukken moeten respectievelijk kunnen ook elektronisch aangeleverd worden, al of niet op basis van XBRL, maar essentieel is dat voor ieder van deze (elektronische) documenten specifieke elementen in de administratie moeten worden vastgelegd. De beoogde besparing zit in de uniformering van de waardering van activa en passiva, en de resultaatbepaling. Uit het grootboek kunnen dan zowel de cijfers voor de fiscale aangifte als de cijfers voor de commerciële vermogens- en resultaatbepaling worden ontleend. Een 'dubbele boekhouding' voor beide rapportages is dan niet meer nodig.

8 Gevolgen voor het eigen vermogen

Er is een aantal bijzonderheden rond de verschillen in fiscale verwerking en Titel 9 BW₂ van posten die samenhangen met het eigen vermogen:

- informeel kapitaal en verkapt dividend;
- wettelijke reserves;
- de herinvesteringsreserve;
- ingekochte eigen aandelen.

Informeel kapitaal en verkapt dividend

Typisch fiscale begrippen die mogelijk de vennootschapsrechtelijke status van het eigen vermogen raken zijn informeel kapitaal en verkapt dividend. Deze posten komen voor bij onzakelijke transacties. Tot nu toe worden transacties met verbonden partijen in de jaarrekening verwerkt volgens de (contractueel) overeengekomen bedragen en is slechts toelichting van deze transacties voorgeschreven (Rj 330). Fiscaal worden onzakelijke transacties met verbonden partijen echter herrekend naar marktconforme bedragen, waarbij het verschil met de overeengekomen bedragen wordt verwerkt als informeel kapitaal of verkapt dividend.

Zou bijvoorbeeld de vennootschap van de aandeelhouder een bedrijfspand kopen voor een waarde lager dan de actuele waarde, dan wordt dat pand toch tegen de actuele waarde op dat moment verwerkt als ware dat de verkrijgingsprijs, met daar tegenover een verhoging van het eigen vermogen onder de noemer informeel kapitaal. Titel 9 BW₂ noch het Besluit modellen jaarrekening (BMJ) kent echter het begrip informeel kapitaal. Het Besluit voorziet echter wel in de mogelijkheid om posten onder een andere benaming weer te geven mits die aanduiding maar ten minste even duidelijk is (artikel 5 lid 2, en/of artikel 7 lid 2 BMJ). Dus als gekozen wordt voor fiscale grondslagen, lijkt het aanvaardbaar om binnen het eigen vermogen een post informeel kapitaal op te nemen. Daarmee is echter nog niet de vraag beantwoord of informeel kapitaal tot het vrij uitkeerbare vermogen behoort. In het voorbeeld van het gekochte bedrijfspand lijkt er sprake te zijn van een herwaardering boven de betaalde verkrij-

gingsprijs. Daarmee zou het informeel kapitaal beklemd zijn als vorm van herwaarderingsreserve. Het gaat hier echter niet om een herwaardering, maar om een eerste waardering. Als men de meerwaarde boven de verkrijgingsprijs beschouwt als een storting van eigen vermogen (hetgeen ook de achtergrond van het begrip informeel kapitaal is), dan is het naar zijn aard agio, en dus vrij uitkeerbaar. Dit agio-karakter komt duidelijker naar voren bij bijvoorbeeld een door de aandeelhouder (in zijn hoedanigheid als aandeelhouder) aan de vennootschap verstrekte renteloze lening. Ook dan heeft de vennootschap een relatief voordeel dat tot informeel kapitaal leidt. De verkregen lening wordt dan onder pari gewaardeerd met een disagio ter grootte van het rentevoordeel. Indien de lening ook daadwerkelijk in contanten is ontvangen, staat tegenover het informeel kapitaal een even grote kasontvangst, hetgeen het agio-karakter illustreert⁸. Terzijde zij opgemerkt dat informeel kapitaal leidt tot een hogere waarde van het totaal aan activa in het kader van de toetsing aan de groottecriteria, waarmee de fiscale grondslagen in dit opzicht minder gunstig zijn.

Het tegenovergestelde van informeel kapitaal is verkapt dividend. In dat geval wordt de aandeelhouder bevoordeeld door een onzakelijke transactie met de vennootschap. Een eenvoudig voorbeeld is de verkoop van een pand tegen een lagere waarde dan de reële waarde (marktwaarde). Naast de eventuele boekwinst die de vennootschap hierop maakt, wordt een bate verantwoord ter grootte van het verschil tussen de overeengekomen prijs en de reële waarde. Tegenover deze bate wordt een afname van het eigen vermogen geboekt die het verkapte dividend weergeeft. Het totale eigen vermogen verandert door het verkapt dividend dus niet, maar er wordt een additionele bate met daar tegenover een even grote dividenduitkering verwerkt.

Zolang deze verwerking beperkt blijft tot de aangifte, is deze verwerking geen probleem: het is slechts een fictieve, 'papieren' boeking (weliswaar wel met echte fiscale gevolgen). De vraag is of dat ook zo is indien deze verwerking ook in de jaarrekening wordt opgenomen. De hogere fiscale winst is nu ook 'de' winst in de jaarrekening. Op basis van de transactie met de aandeelhouder wordt nu uitdrukkelijk dividend uitgekeerd, zonder dat dit voortvloeit uit de winstbestemming zoals bepaald door de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. Dit druist dus in tegen de voorgeschreven formaliteiten van een 'echte' dividenduitkering. De vraag is hoe dit zich verhoudt indien er onvoldoende vrije reserves zijn voor deze dividenduitkering. De dividenduitkering zou dan nietig zijn en zou de hele transactie kunnen aantasten.

Afgezien van de gebreken in de besluitvormingsprocedure lijkt het mij wel een goede zaak dat indien er onvoldoende vrije reserves zijn, dividenduitkering in zo'n omstandigheid wordt bemoeilijkt. Immers, een dergelijke transactie zou ook

zonder toepassing van de fiscale grondslagen in de jaarrekening mogelijk zijn. Met hooguit een toelichting als transactie tussen verbonden partijen zou een dergelijke dividenduitkering mogelijk zijn, terwijl daarbij materieel de crediteuren worden benadeeld. Op basis van de fiscale grondslagen komt dit verkapt dividend nadrukkelijker naar voren, hetgeen de transparantie van dergelijke transacties verhoogt, en werpt in sommige gevallen terecht een blokkade op.

Wettelijke reserves

Bij toepassing van de faciliteit is (alleen) Afdeling 6 van Titel 9 BW² niet van toepassing. De meeste artikelen waarin de wettelijke reserves worden beschreven zijn dus ook bij toepassing van de faciliteit van toepassing. Alleen de herwaarderingsreserve en de reserve uit hoofde van omrekening van buitenlandse deelnemingen worden behandeld in Afdeling 6 (artt. 2:389 en 390 BW). Gegeven dat de fiscale grondslagen kostprijsgebaseerd zijn, en consolidatie, of waardering tegen nettovermogenswaarde van buitenlandse deelnemingen, fiscaal niet aan de orde is, is het geen bezwaar dat deze wettelijke reserves bij toepassing van de faciliteit niet vereist zijn⁹.

De herinvesteringsreserve

Een bijzonderheid met betrekking tot de uitkeerbaarheid van vermogen kan zich nog voordoen bij de herinvesteringsreserve. In de periode tussen verkoop van het oude actief en de vervanging door het nieuwe actief wordt de boekwinst binnen het eigen vermogen gepresenteerd als herinvesteringsreserve. Omdat Titel 9 BW² deze reserve niet uitdrukkelijk als gebonden reserve aanwijst, zou deze reserve dus in principe vrij uitkeerbaar zijn. Aangezien deze boekwinst volgens de commerciële grondslagen direct via het resultaat zou lopen, lijkt dat op het eerste gezicht ook niet bezwaarlijk. Deze reserve is echter vóór belasting, terwijl bij commerciële grondslagen slechts de boekwinst ná belasting uitkeerbaar is. Op basis van de fiscale grondslagen zou dus winst vóór belasting uitgekeerd kunnen worden. In de commerciële jaarrekening zou een latente belastingverplichting worden opgenomen, maar volgens de fiscale grondslagen is die latentie er per definitie niet.

Het soms achterwege laten van een latente belastingverplichting kennen we al in de huidige wetgeving. Artikel 2:390 lid 5 laat de mogelijkheid open om voor herwaarderingen geen latente belastingverplichting op te nemen. Ook daarmee wordt het eigen vermogen 'te hoog' voorgesteld. Echter, deze keuze leidt niet tot een ander uitkeerbaar vermogen: door het niet-vormen van een latentie stijgt slechts de gebonden herwaarderingsreserve, niet de uitkeerbare reserves.

Overigens zou een daadwerkelijke uitkering van de herinvesteringsreserve ten laste komen van de winstreserves, en niet ten laste van de herinvesteringsreserve. Immers, deze

reserve kan slechts afnemen door afboeking op de aanschaf- of voortbrengingskosten van een of meerdere 'nieuwe' bedrijfsmiddelen (herinvesterings) binnen de daarvoor geldende termijn, of door het overschrijden van de termijn, of het vervallen van het voornemen tot herinvestering.

Ingekochte eigen aandelen

Fiscaal is het onder omstandigheden mogelijk dat tijdelijk ingekochte eigen aandelen worden geactiveerd. Voor de jaarrekening zou dit in strijd zijn met artikel 2:385 lid 5 BW waarin uitdrukkelijk wordt gesteld dat eigen aandelen niet mogen worden geactiveerd. Maar dit artikel staat in tegenstelling tot artikel 2:373 lid 3 wél in Afdeling 6, zodat dit artikel niet meer van toepassing is bij een jaarrekening op basis van fiscale grondslagen.

Door het activeren van eigen aandelen is het eigen vermogen hoger dan dat onder commerciële grondslagen zou zijn. Daarmee lijkt er wel een effect te zijn op de uitkeerbaarheid van vermogen. Ingekochte eigen aandelen vallen nog steeds onder het gestorte en opgevraagde kapitaal. Doordat de ingekochte aandelen voor hun verkrijgingsprijs worden geactiveerd, blijft het eigen vermogen (zoals gepresenteerd aan de creditzijde van de balans) gelijk. Als dus inkoop van eigen aandelen het eigen vermogen niet vermindert, ontstaat hier een loophole: volgens artikel 2:216 lid 2 BW blijft er dan steeds ruimte voor inkoop¹⁰. Dit zou alleen 'op te lossen' zijn door (uitsluitend) voor het doel van de bepaling van de uitkeringsmogelijkheid het eigen vermogen te beschouwen als het saldo van eigen vermogen credit, en de geactiveerde eigen aandelen. Maar hiervoor is strikt genomen geen wettelijke basis. Het eigen vermogen is een grootheid die uitsluitend uit een jaarrekening kan worden afgeleid. Een bewering dat het eigen vermogen bij geactiveerde eigen aandelen 'eigenlijk' lager is, weerspreekt de enig bepalende bron van wat het eigen vermogen is.

9 Intercompany-transacties

Het is niet ongebruikelijk dat indien zich binnen een groep een grote stille reserve of zelfontwikkelde (en dus niet geactiveerde) goodwill bevindt, constructies op touw worden gezet om deze meerwaarde te kunnen uitkeren. In een inmiddels ver verleden kwam het wel voor dat bijvoorbeeld een holding activa kocht van een dochtermaatschappij waarbij de dochtermaatschappij een boekwinst maakte. Deze boekwinst werd dan vervolgens door de holding eveneens als winst verwerkt, als resultaat op deelnemingen. Daarmee beschikte de holding ineens over meer vrije reserves en kon dividend worden uitgekeerd, desnoods gefinancierd met aanvullend krediet.

De Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving hebben dergelijke constructies inmiddels in de meeste gevallen ineffectief gemaakt. Zolang de rechtspersoon op (in)directe wijze nog steeds het economisch risico loopt over het verhandelde

actief (of passief), dienen op grond van RJ 260 ook in de enkelvoudige jaarrekening dergelijke upstream-, downstream- of sidestreamtransacties geëlimineerd te worden. Deze eliminatie wordt verwerkt door de te elimineren winst in mindering te brengen op de nettovermogenswaarde die de deelnemende rechtspersoon in zijn balans opneemt met betrekking tot de dochtermaatschappij, dan wel als een afzonderlijk gepresenteerde transitorische post op de creditzijde van de balans. Deze richtlijn lijkt in de praktijk effectief te zijn in het voorkomen van uitkering van winsten die gezien vanuit de deelnemende rechtspersoon nog niet gerealiseerd zijn. Essentieel voor deze richtlijn is echter dat belangen in dochtermaatschappijen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde. Fiscaal zullen deze belangen echter doorgaans tegen historische kostprijs worden verwerkt. Winsten worden dan in de jaarrekening pas verwerkt naar gelang er dividend ontvangen wordt. De systematiek van RJ 260 is echter niet toe te passen op kostprijsgewaardeerde kapitaalbelangen. Immers, er is geen relatie te leggen tussen in enig jaar uitgekeerd dividend, en resultaten in het boekjaar op intercompanytransacties. Ter illustratie het voorbeeld van de holding die een pand koopt van een dochtermaatschappij. Op het moment van de transactie heeft dit voor de holding geen resultaat tot gevolg: het gekochte pand wordt gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs conform de koopovereenkomst; het belang in de dochtermaatschappij blijft ongewijzigd op de kostprijs. De dochtermaatschappij verwerkt in haar jaarrekening de boekwinst die ze op de verkoop van het pand heeft gemaakt. Daarnaast maakt zij winst op haar reguliere bedrijfsactiviteiten. Indien op een later moment de dochtermaatschappij dividend uitkeert, is onduidelijk in hoeverre dat dividend toegerekend moet worden aan de boekwinst op het pand, of aan de winst op reguliere activiteiten, of al eerder bestaande reserves. De bedoelde eliminatie is dus niet eenduidig te bepalen, en zou bovendien een afwijking opleveren met de fiscaal-georiënteerde cijfers. Daarmee is al het uitgekeerde dividend ook winst voor de holding, en kan dus ook door de holding uitgekeerd worden¹¹. Met dergelijke transacties kan dus toch in wezen ongerealiseerde winst worden uitgekeerd, hetgeen de crediteurenbescherming ondermijnt.

10 Toelichting

Op het eerste gezicht lijkt er niets te veranderen in de toelichting op de jaarrekening. Immers, alleen de grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling wijzigen. Voor de post Deelnemingen heeft de verandering van waardering tegen nettovermogenswaarde naar kostprijs echter wel consequenties voor de toelichting. Artikel 2:379 lid 2 verlangt namelijk voor iedere afzonderlijke deelneming van meer dan twintig procent een opgaaf van het vermogen en resultaat van die deelneming volgens de laatst vastge-

stelde jaarrekening van die deelneming¹². Deze toelichting is niet verplicht indien de rechtspersoon deelnemingen verwerkt tegen nettovermogenswaarde. Maar aan die voorwaarde wordt bij fiscale grondslagen juist niet meer voldaan! Afdeling 11 geeft geen vrijstelling aan kleine ondernemingen voor deze bepaling. Een kleine rechtspersoon met deelnemingen zal dus veel meer inzicht moeten geven in zijn resultaat dan voorheen. Doordat in de publicatiestukken van kleine ondernemingen de winst-en-verliesrekening achterwege mag blijven, was tot nu toe het inzicht in het resultaat beperkt tot het ingehouden deel van het resultaat dat op grond van art. 2:396 lid 3 BW vermeld moet worden. De vermelding van het resultaat door kleine ondernemingen ligt in de praktijk gevoelig. Voor de RJ was het in 2004 aanleiding om in afwijking van de voorkeur van de RJ vóór een balans voor winstbestemming - waarbij de winst ook uit de balans blijkt - voor kleine ondernemingen uitdrukkelijk een balans na winstbestemming toe te staan.

Voor een kleine houdstermaatschappij gaat door deze toelichtingplicht het voordeel van de vrijstelling van artikel 2:396 BW om geen winst-en-verliesrekening te publiceren grotendeels teniet. Waarschijnlijk is dit een onbedoeld bijeffect van de wetwijziging. Het maakt deze faciliteit voor kleine ondernemingen waar de privacy vaak een grotere rol speelt dan bij (middel)grote ondernemingen een stuk minder aantrekkelijk.

Het Besluit fiscale waarderingsgrondslagen geeft nadere voorschriften voor de toelichting die specifiek samenhangen met de fiscale grondslagen.

- Voor elke post waarbij het gebruik van fiscale waarderingsgrondslagen leidt tot een materiële afwijking ten opzichte van de waardering volgens afdeling 6 van Titel 9 BW², die van belang is voor het inzicht in het vermogen, dient deze constatering in de toelichting te worden vermeld. De Nota van Toelichting benadrukt dat het niet nodig is deze afwijking te kwantificeren. Hiervoor zouden dan immers alsnog de commerciële boekwaarden bepaald moeten worden. Het gaat er enkel om de lezers van de jaarrekening bewust te maken van het effect op de desbetreffende posten. Deze signalering dient elk jaar vermeld te worden, maar zij zal naar verwachting per jaar niet of nauwelijks verschillen.
- In het boekjaar waarin de toepassing van de fiscale waarderingsgrondslagen leidt tot een uit een fiscale faciliteit voortvloeiende buitengewone waardecorrectie, worden in de toelichting het gebruik van die faciliteit en het bedrag van de buitengewone waardecorrectie vermeld. Deze toelichting vloeit voort uit artikel 35 van de Vierde EEG-richtlijn. Wanneer op de vaste of vlottende activa louter voor belastingdoeleinden buitengewone waardecorrecties worden toegepast, moet het bedrag van de correcties in de

toelichting vermeld worden en naar behoren gemotiveerd worden. Deze vermelding is op dit moment slechts van toepassing in twee gevallen: vervroegde afschrijving door fiscaal willekeurige afschrijving op bepaalde bedrijfsmiddelen (zoals milieu-investeringen), en de afboeking van een herinvesteringsreserve die is gevormd bij de verkoop van materiële vaste activa en waarin de boekwinst op verkochte activa is opgenomen. Beide toelichtingen hoeven slechts eenmalig vermeld te worden in de jaarrekening van het jaar waarin de buitengewone waardecorrectie (de vervroegde afschrijving) respectievelijk de vervangende aankoop heeft plaatsgevonden.

Met betrekking tot de vergelijkende cijfers bepaalt dit besluit dat de overgang naar fiscale grondslagen verwerkt moet worden als een stelselwijziging waarvan het effect in het beginvermogen van het boekjaar wordt verwerkt, of in het beginvermogen van het vergelijkende boekjaar. De wetgever laat hier een keuze omdat de wetgever vermoedt dat het aanpassen van de vergelijkende cijfers voor veel ondernemingen een te moeilijke en te dure exercitie zou zijn. Het aanpassen van vergelijkende cijfers aan een nieuw stelsel kan inderdaad doorgaans bewerkelijk zijn. In dit specifieke geval lijkt dat echter niet zo: de fiscale cijfers van het voorgaand boekjaar zullen immers wel beschikbaar zijn. Hierin verschilt de overgang naar fiscale grondslagen ook van bijvoorbeeld de eerste toepassing van IFRS. Daar waar bij IFRS de overgangsbalans uitsluitend voor de jaarrekening bepaald dient te worden, zijn de fiscale cijfers al beschikbaar op basis van de aangifte.

Het bepalen van de overgangsbalans is wel een probleem indien een kleine onderneming die fiscale grondslagen toepast middelgroot wordt. Als middelgrote onderneming moet dan voortaan weer voldaan worden aan Afdeling 6 van Titel 9 BW₂. Maar wat zouden de commerciële boekwaarden dan moeten zijn in die overgangsbalans? De wet noch de Memorie van Toelichting gaat hierop in. Een retrospectieve benadering ('wat zouden de boekwaarden zijn indien altijd al Titel 9 BW₂ was toegepast?') zal in veel gevallen praktisch onuitvoerbaar zijn. Bij een zuiver prospectieve benadering kan het fiscale aspect nog jaren nabebben. Dit probleem zal zich in de praktijk pas over enkele jaren voordoen¹³, maar dan zal hier wel een oplossing voor gezocht moeten worden. Mogelijk ligt hier een taak voor de Raad voor de Jaarverslaggeving.

11 Evaluatie en conclusies

Met de faciliteit voor kleine ondernemingen om de jaarrekening te baseren op de fiscale grondslagen sluit de Nederlandse wet meer aan op de internationale praktijk waar de fiscaliteit al veel sterker een invloed heeft op de vermogens- en winstbepaling in de jaarrekening. Deze internationale praktijk

duidt er op dat een dergelijke koppeling zeker mogelijk moet zijn. Een beperkt empirisch onderzoek suggereert dat ook in Nederland bij kleine ondernemingen de verschillen tussen fiscale en commerciële boekwaarden beperkt zijn. Doorgaans zal het gebruik van fiscale grondslagen daardoor het inzicht in vermogen en resultaat bij gebruikers van de jaarrekening niet wezenlijk aantasten. Sterker, door transacties met verbonden partijen tegen marktconforme waarden te verwerken als informeel kapitaal of verkapt dividend wordt het inzicht wellicht zelfs verbeterd.

Voor de opstellers van de jaarrekening is de samenvatting een administratieve vereenvoudiging: voor de waardering en resultaatbepaling voor de jaarrekening en de fiscale aangifte geldt nog maar één normenkader. Bij de door de wetgever voorgespiegelde kostenbesparing zijn wel kanttekeningen te plaatsen.

- Hoewel het NTP spreekt over één fiscaal jaarrapport dat zowel voor de fiscale aangifte als voor de deponering bij het Handelsregister kan worden gebruikt, heeft de beoogde administratieve vereenvoudiging slechts betrekking op de bepaling van de cijfers in deze documenten. Doordat in de aangifte, inrichtingsjaarrekening en publicatiejaarrekening specifieke aanvullende informatie moet worden opgenomen, en verschillende termijnen kennen, zullen deze drie documenten toch naast elkaar blijven bestaan.
- In geval van een fiscale eenheid zullen de fiscale cijfers alsnog naar de afzonderlijke rechtspersonen moeten worden verbijzonderd, omdat ook dan iedere rechtspersoon nog een eigen jaarrekening moet opmaken en publiceren.
- Kleine rechtspersonen die onderdeel zijn van een (middel)grote groep, dienen voor consolidatiedoeleinden nog steeds de cijfers te bepalen conform Titel 9 BW₂.

Ook om andere redenen zouden kleine ondernemingen er voor kunnen kiezen om geen gebruik te maken van deze faciliteit. Ondernemingen die de actuele waarde van hun activa of voorwaartse verliescompensatie in de balans willen tonen zullen geen gebruik maken van deze faciliteit. Daarnaast zal door de kostprijswaardering van deelnemingen in de toelichting veel meer openheid moeten worden gegeven over de winsten van deze deelnemingen.

Doordat de fiscale grondslagen niet gericht zijn op kapitaalbescherming lijken er openingen te zijn voor misbruik. Door het waarderen van belangen in dochtermaatschappijen tegen kostprijs in plaats van tegen nettovermogenswaarde is de systematiek van RJ 260 waarmee uitkering van ongerealiseerde winst wordt verhinderd, niet toepasbaar. Door intercompany-transacties kan een holding op basis van fiscale grondslagen toch uitkeerbare winst genereren, waarmee belangen van crediteuren kunnen worden geschaad. Daarnaast zou er strikt genomen een 'lek'

kunnen zijn door uitkering van de herinvesteringsreserve, maar hiervan lijkt de praktische betekenis beperkt. Al met al geeft de faciliteit extra mogelijkheden die in veel gevallen de administratieve lastendruk kan verlichten. De mate van lastenverlichting zal per geval verschillen. Ook al zou deze verlichting beperkt zijn¹⁴, dan nog is deze wetswijziging toe te juichen: baat het niet, dan schaadt het niet. Het ironische is alleen dat door de zeer lange doorlooptijd het bedrijfsleven en accountantskantoren lange tijd in

onzekerheid verkeerd hebben over de ingangsdatum en de gevolgen van deze wetgeving. Deze onzekerheid en het in kaart brengen van de technische consequenties van deze faciliteit zorgde juist voor extra werk. Maar de kost gaat nu eenmaal voor de baat uit. De punten waar Titel 9 BW₂ en goed koopmansgebruik met elkaar in strijd lijken te zijn, zullen hopelijk op korte termijn door de wetgever of praktijkervaring worden opgelost. Daarna kunnen de vruchten van deze wetswijziging geplukt worden. ■

Dr. Bart Kamp RA is Lector Accountancy aan de Fontys Hogeschool voor Financieel Management, verbonden aan BDO CampsObers Accountants & Adviseurs en hoofddocent aan de Universiteit van Tilburg.

Literatuur

- Bont, G.J.M.E. de (1997). *De relatie tussen het fiscale winstbegrip en de vennootschapsrechtelijke jaarrekening in rechtsvergelijkend perspectief*, proefschrift Katholieke Universiteit Brabant.
- Klaassen, J. M.N. Hoogendoorn en R.G.A. Vergoossen (2008). *Externe Verslaggeving*,

Stenfert Kroese.

- Nederlands Taxonomie Project (2008). *Gebruikershandleiding Jaarrekening op fiscale grondslag als onderdeel van het Fiscaal Jaarrapport*, <http://www.xbrl-ntp.nl/publicaties/>.

Noten

1 Kennelijk een taalfout in de wet, rechtspersoon is immers mannelijk.

2 Het aantal controleplichtige (dus (middel)grote) ondernemingen bedraagt ongeveer 7000. Volgens een opgaaf van het Handelsregister zijn er ultimo 2007 ruim 700.000 rechtspersonen die onder Titel 9 BW₂ vallen (dus klein en (middel)groot samen).

3 Bij deelnemingen die geen dochter zijn, maar waarop wel invloed van betekenis kan worden uitgeoefend (art. 2:389 lid 1 BW), kan het verschil tussen kostprijs en nettovermogenswaarde wel invloed hebben op de toetsing aan de grenzen.

4 Met dank aan drs. H.J.R. Litjens RA voor het verzamelen van de data.

5 Zie www.bdo.nl/Pages/Afschaffen_wettelijke_controleplicht_levert_geen_lastenverlichting_op.aspx.

6 Feitelijk zou daarbij ook de navorderingstermijn van meerdere jaren in acht moeten worden genomen.

7 In de Nota van Toelichting bij het Besluit Fiscale grondslagen staat: "Er wordt gestreefd naar een gecombineerd document, ondersteund door de Nederlandse XBRL-taxonomie, waarmee de ondernemer zowel aan een belangrijk onderdeel van zijn deponeringsplicht ingevolge titel 9 van boek 2 BW, als aan zijn aangifteplicht ingevolge de Wet Vpb 1969 kan voldoen. Op de website van het NTP valt te lezen: "... de XBRL-taxonomie stelt hem in staat om zijn vennootschappelijke jaarrekening op fiscale grondslag samen te stellen. Hij kan dus eigenlijk

zijn winstaangifte als jaarrekening gebruiken en deponeren."

8 Overigens schrijft RJ 290 Financiële instrumenten vanaf boekjaar 2008 voor dat ook bij kostprijs-gewaardeerde leningen de eerste waardering op basis van de reële waarde is. Daarmee zou het verschil met de fiscaliteit verdwijnen.

9 Overigens wordt in de taxonomie van het NTP-project de herwaarderingsreserve nog wel gehandhaafd als mogelijke balanspost. De gedachte hierachter is dat deze post dus naar de huidige stand van de fiscale wetgeving weliswaar niet gebruikt zal worden, maar dat het niet ondenkbaar is dat ooit een fiscale faciliteit geïntroduceerd wordt waarbij wel (bijvoorbeeld eenmalig) geherwaardeerd kan worden. Op die mogelijkheid is de taxonomie dan al voorbereid.

10 Zolang eigen aandelen worden ingekocht voor hun reële waarde heeft de inkoop geen invloed op de waarde per aandeel. Derhalve stopt deze loophole niet door een afboeking van de boekwaarde van deze geactiveerde eigen aandelen door waardevermindering.

11 Mede vanwege de deelnemingsvrijstelling kent goedkoopmansgebruik geen uitdrukkelijke plicht om de boekwaarde op basis van kostprijs te verlagen indien de reële waarde van de deelneming, bijvoorbeeld door excessieve dividenduitkering onder die boekwaarde gedaald is.

12 Artikel 2:379 lid 2 BW luidt: Van elke in onderdeel a van lid 1 bedoelde maatschappij vermeldt de rechtspersoon ook het bedrag van het eigen

vermogen en resultaat volgens haar laatst vastgestelde jaarrekening, tenzij:

- a. de rechtspersoon de financiële gegevens van de maatschappij consolideert;
- b. de rechtspersoon de maatschappij op zijn balans of geconsolideerde balans overeenkomstig artikel 389 leden 1 tot en met 7 verantwoordt;
- c. de rechtspersoon de financiële gegevens van de maatschappij wegens te verwaarlozen belang dan wel op grond van artikel 408 niet consolideert; of
- d. minder dan de helft van het kapitaal van de maatschappij voor rekening van de rechtspersoon wordt verschaft en de maatschappij wettig haar balans niet openbaar maakt.

13 In theorie zou dat al de jaarrekening over 2008 kunnen zijn, voor een onderneming die voor 2007 nog de fiscale grondslagen kiest, maar al in het eerste jaar van de overgangstermijn naar middelgroot zit. Erg waarschijnlijk is deze situatie echter niet.

14 Zie bijvoorbeeld de discussie in het *Financieele Dagblad* over de mate waarin onderhavige wetswijziging een bijdrage levert aan de administratieve lastenverlichting. Zie onder meer de volgende artikelen: R.G.A. Vergoossen, Lastenverlichting voor mkb is een farce, het *Financieele Dagblad*, 12 juni 2007, p. 9; E.M. van der Meij en C. van Capelle, Jaarrekening op fiscale grondslag spaart kosten, het *Financieele Dagblad*, 12 juli 2007, p. 9; R.G.A. Vergoossen, Kostenbesparing, het *Financieele Dagblad*, 19 juli 2007, p. 7.